

Smärre bidrag

Slyta

Några svenska ortnamn är synbarligen bildade till ett ord *slyta* f. Två av dessa avser byar med medeltida belägg: *Slyta*, Odensvi sn, Åkerbo hd, Västmanland (ij slyto 1381 30/9 Eklöt SRAp, SD 12 s. 250, j slyto 1388 22/6 Eklöt SRAp, j slyta [2 ggr] 1429 18/7 Eklöt SRAp) och *Slyte*, Lillkyrka sn, Glanshammars hd, Närke (i slyto 1429 13/1 Glanshammar UUBp, j slytho 1443 14/10 Ekemadha ting Vikp, j slytho [2 ggr], j slyto 1458 22/3 Tåsta SRApp I). Det finns även en mindre bebyggelse – torp eller lägenhet – vid namn *Slyte* i Götunda sn, Glanshammars hd, Närke. Den saknar äldre belägg och är sannolikt ett uppkallelsenamn efter den relativt närbelägna större byn *Slyte* i Lillkyrka socken i samma härad. Ett nybygge från 1500- eller 1600-tal är *Slytan*, Ärla sn, Österrekarne hd, Södermanland. Slutligen finns ett naturnamn avseende en dalgång: *Slytan*, Vists sn, Hanekinds hd, Östergötland.

Denna namngrupp har tolkats av Natan Lindqvist (1926 s. 292) som innehållande »ett ord **slyta*, som är bildadt på stammen *slút-*, hvilket återfinnes i de nordiska språkens äldre ord för 'slutta', *sluta*, [...] motsvarande fisl. *slúta*». Han skriver om namnlokalen i Vists socken – som är huvudföremålet för hans intresse – »terrängen [...] sluttar icke blott inåt mot sänkans midt utan äfven nedåt i dalgångens riktning mot Stångån i norr». Hans beskrivning avser här en äga (tidigare äng, sedermera åker) med namnet *Slytan*. Men detta namn är säkerligen sekundärt till namnet på dalgången. M. Nordlund meddelar i en uppteckning (OAU 1948): »Hela dalgången, som sträcker sig från Dalshult ner till Stångån, har förr kallats *Slytan*». Lindqvist (a.st.) skriver vidare att enligt lokala sagesmän ska även *Slyta* i Odensvi och *Slytan* i Ärla »ligga på sluttande mark». Lindqvists tolkning har senare andra forskare återkommit till (Moberg 1951 s. 19, Hellberg 1955 s. 19, Calissendorff & Larsson 1998 s. 80, Neumüller 2010 s. 50).

Att dalsänkan *Slytan* i Vist omges av sluttande mark på båda sidor är ju en definierande egenskap för en dalsänka. Möjligen kan man hävda att sänkan är ovanligt djupt nedskuren. *Slyta* i Odensvi kan definitivt inte sägas ligga i en sluttning, utan lågt i en sänka. *Slyte* i Lillkyrka finns inte heller i någon påfallande sluttning. Däremot är en sådan beskrivning relevant för *Slytan* i Ärla där byn verkligen befinner sig på kraftigt sluttande mark.

En markantare likhet mellan de aktuella namnlokaler finns dock. De är alla belägna vid bäckar eller mindre åar. Slyta består nu av två bebyggelser, Norrslyta och Sörslyta som båda ligger vid den meandrande Slytabäcken. Slyte finns vid Slytbäcken som mynnar i Slytviken i Hjälmaren. Slytan i Ärla är belägen vid Slytåns dalgång. Slytån (även kallad *Slytbäcken*) rinner mellan sjöarna Norrlången och Bårsten. Genom hela den långa dalgången Slytan i Vist rinner en bäck som nu uppenbarligen delvis har dikats och grävts ut, men vars tidigare existens som en naturlig bäck indiceras av namnen på ett antal torp belägna längs bäckens sträckning: *Jubäck*, *Bäck* och *Bäckfall*.

Det finns dessutom en minsta gemensam nämnare för de aktuella vattendragen. De rinner genom lermarker (Kartvisaren jordarter). Det gäller Slytabäcken (allra närmast bäcken finns lagrade sediment). Även Slytbäcken och Slytån flyter fram i lerområden. Bäckens som rinner i Slytåns dalgång i Vist omges av kärrtorvmarker i de södra två tredjedelarna av sitt lopp för att därefter under den sista tredjedelen före utloppet i Stångån omges av lera. Vattendrag som rinner genom lermarker blir lergrumliga.

Med utgångspunkt i detta vill jag föreslå en annan etymologi för det ord *slyta* som ingår i namngruppen. Nämligen att det hör till en ordgrupp med belägg i flera germanska språk med roten *slūt-* eller avljudande *slot-* (källor för följande ord: OSDs, Vendell 1904–07, Wessman 1925–32, ODS, NO, Torp 1919, Blöndal Magnússon 1989, Wright 1898–1905 s. 540, Pokorny 1959 s. 962 f.). Orden fördelar sig på två huvudbetydelser: dels 'dy, gyttja', dels 'modd, slask' samt 'snöblandat regn', men även 'slem' o.d. förekommer. Torp (1919 s. 654) och Pokorny (1959 s. 962 f.) för orden till roten (s)*leu-* 'vara slak', men det är svårt att förstå en sådan betydelseutveckling. Snarare är det fråga om ett ljudsymboliskt *sl-*.

Mest frekventa är »väderbetydelserna»: sv. dial. *slutter* (Småland), *sludda* (Åboland), *slottra* (Nyland) 'modd, slask', ty. dial. *schlott*, *schlutt* 'töväder', sv. dial. *slotter* (Norrbottnen), da. *slud*, no. *sludd*, *slut*, *slutter*, isl. *slydda*, mhty. *sloz*, *sloze* 'snöblandat regn', ty. *schloße* 'snöblandat regn, hagel', mhty. *sloten*, nl. *slöten* 'hagel', sv. dial. *slottra* (Norrbottnen), da. *slude*, no. *sludda*, *sluta*, *slutra*, isl. *slydda*, ty. *schludern* 'snöblandat regna', lty. *sludderen* 'vara blötväder'.

Till »slembetydelsen» hör da. dial. *slodder* 'slem, snor', isl. *sludda*, *slydda* 'slemklump, spottloska, snorklump', ty. dial. *schlotter* 'svampig, slemmig massa'. Hit kan man kanske också föra sv. dial. *slutter*, *slotter* (Nyland, Österbotten) 'skum i kokande gryta'.

Intressant för ortnamnen på *slyta* är innebörden 'dy, gyttja' som är belagd för orden da. dial. *slodder*, no. *slutra*, mhty. *slote*, ty. dial. *schlott*, *schlutt*, eng. dial. *slud*, *slodder*. Hit hör även da. *slud* 'grumsigt, dyigt vatten', mhty. *slot* 'vattendike, vattenpuss, träsk', ty. *slutte* 'pöl'.

Allra mest relevant som formell utgångspunkt för *slyta*-namnens bildning är da. *slud* och no. *slut*. Betydelsemässigt kan man anknyta till 'dy, gyttja' osv. Ordet *slyta* kan då ses som en avledning: urn. **slūtiōn* 'lergrumligt vattendrag'.

Källor och litteratur

- Blöndal Magnússon, Ásgeir, 1989: Íslensk orðsifjabók. Reykjavík.
 Calissendorff, Karin & Larsson, Anna, 1998: Ortnamn i Närke. Örebro. (Humanistica Oerebroensia. Artes et linguae. Humanistic studies at the University of Örebro 1.)
 Hellberg, Lars, 1955: Borlänge. I: OUÅ. S. 3–22.
 Kartvisaren jordarter 1:25 000–1:100 000. Sveriges geologiska undersökning (www.sgu.se)
 Lindqvist, Natan, 1926: Bjärka-Säby ortnamn 1. Stockholm.
 Moberg, Lennart, 1951: Kaga och Slaka. Två östgötska sockennamn. I: OUÅ. S. 14–20.
 Neumüller, Kristina, 2010: *Grindstugan, Römossen och Trumslagartorp*. Nybyggesnamn i Rekarnebygden under 1500- och 1600-talet. I: OUÅ. S. 35–59.
 Pokorny, Julius, 1959: Indogermanisches etymologisches Wörterbuch 1. Bern-München.
 Torp, Alf, 1919: Nynorsk etymologisk ordbok. Kristiania.
 Vendell, Herman, 1904–07: Ordbok över de östsvenska dialekterna. Helsingfors.
 Wessman, V. E. V., 1925–32: Samling av ord ur östsvenska folkmål. Tillägg till H. Vendells ordbok över de östsvenska dialekterna. Helsingfors.
 Vikp = pergamentsbrev i Viksamlingen, SRA.
 Wright, Joseph, 1898–1905: The English dialect dictionary. London.

Staffan Fridell